
Marianne Blomsterberg

Arbetslöshetsförsäkringens utformning och gränser

Resultat från en enkätundersökning

Två övergripande frågeställningar rörande arbetslöshetsförsäkringen behandlas i den här artikeln. Den första gäller människors inställning till en föreslagen sänkning av ersättningsbeloppen efter en viss tid. Den andra rör attityder till olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder som kan eller bör vidtas då en person som är arbetslös uppnått den maximala tidsgränsen för när ersättning från arbetslöshetskassa kan utgå.

Inledning och syfte

Arbetslöshetsförsäkringen, dess utformning och gränser, har snart sagt ända sedan den infördes haft ett stort utrymme i den allmänna samhällsdebatten (Holmlund 1999). Sökbeteenden, ersättningsnivåer och de krav som ställs på de arbetslösa som uppbär ersättning hör till de ämnen som diskuteras. Särskilt intensiv blir debatten då arbetslösheten (efter svenska förhållanden) betecknas som hög. Misstankar om otillbörligt bruk av socialförsäkringar florerar och de visar sig ofta vara särskilt starka när det gäller just arbetslöshetsförsäkringen. Det tycks finnas en utbredd

uppfattning om att människor väljer att gå arbetslösa och sålunda missbrukar försäkringen (Svallfors 1996, s 60; 1999, s 21). Gustafson (2004, s 40) fann visst stöd för hypotesen att okunskap om arbetslöshetsförsäkringens regelverk skulle kunna skapa farhågor om missbruk av försäkringen. Socialförsäkringarna generellt och således även arbetslöshetsförsäkringen har ändå ett påtagligt stöd hos allmänheten (Hadenius 1986, s 85; Jabet & Pettersson 1999, s 122; Svallfors 1996, s 55). Den allmänna "välfärdsopinionen" har enligt Svallfors (1996, s 216) länge varit tämligen stabil. Arbetslinjen, den svenska arbetsmarknadspolitikens signum, tycks också ha en stark förankring och genomslagskraft både i politiken och i det allmänna medvetandet.

Syftet med denna artikel är att belysa människors inställning i just sådana frågor som rör arbetslöshetsförsäkringens utformning och gränser, i det här fallet sänkning av ersättningsnivån efter viss tids arbetslöshet

Marianne Blomsterberg, fil dr/forskare, tidigare knuten till Sociologiska institutionen numera vid Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet. marianne.blomsterberg@av.gu.se

och möjliga åtgärder efter en maximal ersättningsperiod. Bland de senare ingår såväl sysselsättnings- och utbildningsåtgärder (aktiva åtgärder) som kontantstöd, socialbidrag och förtida pension (passiva åtgärder).

Teoretisk bakgrund och hypoteser

Den vetenskapliga diskussionen om arbetslöshetsförsäkringen handlar i hög grad om vilka effekter den ena eller den andra försäkringsmodellen ger. Frågan skulle kunna formuleras på följande sätt: Påverkas arbetslöshetens omfattning och varaktighet av utformningen och gränser i arbetslöshetens regelverk? Holmlund (1999) har i en översikt visat att det i internationell nationalekonomisk forskning finns både empiriskt och teoretiskt stöd för uppfattningen att ersättningsnivåer och ersättningstider har betydelse såväl för arbetslöshetstidens längd som för den totala arbetslöshetsnivån (Forslund 1999; Layard m fl 1991; Nickell & Layard 1997).

En teoretisk ingång i forskningen om arbetslöshetsförsäkringen och dess effekter är sökteori (Holmlund 1999, s 4 ff). Enligt denna teori kan arbetslöshetens längd bero på både individens sökbeteende och det allmänna arbetsmarknadsläget. Enligt ett standardresultat i den litteratur som Holmlund refererar till leder en högre nivå på arbetslöshetsersättningen till längre arbetslöshetstider då incitamenten för att faktiskt söka arbete minskar. Ersättningsperiodens varaktighet ges också betydelse i sökteorin. När ersättningsperioden närmar sig slutet blir den arbetslöse sannolikt mer benägen att acceptera arbetserbjudanden och det blir troligt att arbetslöshetsperioden kan brytas (Holmlund 1999, s 4 ff).

En studie på svenska individdata (Carling m fl 1996) visar att sannolikheten för att övergå till arbete ökar då tiden för utförsäkring närmar sig. I jämförelse med amerikanska studier finner man ändå i den svenska studien svagare effekt av detta förhållande vilket möjligen kan spegla den relativt mindre risk för utförsäkring som finns i det svenska systemet. I sig skulle det kunna tyda på en relativt större trygghet för de försäkrade. Forslund (1999, s 60) har påtalat att internationell forskning (t ex Layard m fl 1991; OECD 1991, 1994; Elmeskov & Scarpetta 1998) visar att höga ersättningsnivåer är förknippade med hög arbetslöshet och att långa ersättningsperioder bidrar till långtidsarbetslöshet. Arbetslösa har enligt dessa undersökningar råd att vara "kräsna" längre när det gäller jobb vid höga ersättningsnivåer och de genomsnittliga arbetslöshetsperioderna blir därmed längre.

Det är dokumenterat [säger Forslund 1999, s 60] och långt ifrån några teoretiska spetsfundigheter uttänkta av illasinnade nationalekonomer.

I sådana forskningsresultat finns stöd för att hålla nere både ersättningsnivån och den maximala tiden för kontantstöd. Holmlund (1999, s 15) framhåller emellertid att det som ur samhällsekonomisk synpunkt skulle vara den "bästa" utformningen av försäkringen, ändå inte är identiskt med ett system som skulle ge den lägsta arbetslöshetsnivån. En optimal utformning av försäkringen ska istället, enligt Holmlund, innebära avvägning mellan de samhällsekonomiska vinsterna och, sett ur den enskildes perspektiv, ett skydd mot alltför stor sänkning i levnadsstandard och konsumtionsmöjligheter.

En statlig utredning i slutet av 1990-talet (Ds 1999:58) ledde fram till ett förslag

om sänkning av beloppen efter viss tids arbetslöshet med ersättning från arbetslöshetskassa i *En rättvisare och tydligare arbetslöshetsförsäkring* (Prop 1999/2000:139). I hög grad tycks man enligt propositionen ha utgått ifrån forskningen rörande sambanden mellan försäkringsbeloppens nivå och de arbetslösas sökbeteenden. Arbetsgruppens förslag betecknades som ”en skiss på hur sökprocessen kan bli effektivare”. Dock, och det ska i sanningens namn också sägas, utredningen om den nya försäkringen underskattade inte heller det kraftiga fallet i efterfrågan på arbetskraft under 1990-talets arbetslöshetskris (Ds 1999:58, s 1).

Flera av förslagen i utredningen blev föremål för diskussioner i massmedia sedan de bekantgjorts. Propositionen (1999/2000:139) lades fram i juni 2000 och hade inte lagts fram då vi gjorde den undersökning (i maj år 2000) som utgör underlag till den här artikeln. Däremot var förslagen kända och debatterade.

De regelverk som styrde rätten till ersättning från den arbetslöshetsförsäkring som gällde då vi utförde vår undersökning anges i lagen om arbetslöshetsförsäkring (SFS 1997:238) och finns utförligt beskrivna i Ds 1999:58 (se även Furåker & Blomsterberg 2002, s 288–289). Förslaget om sänkt ersättning efter viss tid innebar att dagpenningen först skulle höjas från tidigare takbelopp under de första 100 dagarna i en ersättningsperiod. Därefter skulle nivån åter vara densamma som tidigare.

En ersättningsperiod om 300 dagar gällde då utredningsuppdraget lades. Utredningen föreslog att detta skulle gälla även fortsättningsvis. Nya villkor borde emellertid införas framförallt rörande vad som kunde inträffa vid ersättningsperiodens slut. Arbets sökande som riskerade utförsäkring erbjuds enligt det tidigare regelverket

normalt plats i arbetsmarknadspolitiskt program varefter han/hon var berättigad till ny ersättningsperiod på 300 dagar. Utredningen tryckte i sitt förslag hårdare på att en handlingsplan skulle upprättas och att den arbets sökande aktivt skulle söka arbete både på egen hand och efter anvisning. Tidsgränsen för när arbetsmarknadspolitisk åtgärd senast skulle sättas in föreslogs vara 600 dagar, det vill säga två ersättningsperioder (Ds 1999:58, s 195).

Nya regler i arbetslöshetsförsäkringen infördes i enlighet med proposition 1999/2000:139. Förutom flera ändringar som ligger utanför den här artikelns intresseområde genomfördes förslaget om att först höja och sedan efter 100 dagar sänka ersättningsbeloppet. Den nya modellen för ersättningsperiod kopplat till aktivt arbets sökande har likaså införts.

En övergripande hypotes i artikeln är att de människor som på något sätt på ett personligt plan berörts av arbetslöshetsproblematiken skiljer sig åt i åsikter rörande försäkringens villkor jämfört med dem som aldrig kommit i kontakt med problemet. Det gäller främst dem som vid undersökningstillfället var öppet arbetslösa men även de som tidigare varit arbetslösa kan antas ha skilda åsikter jämfört med dem som aldrig upplevt problemet på nära håll. Erfarenhet av arbetslöshetsperioder inom familjen eller bland vänner och grannar förmodas också kunna ha inverkan på inställningen till arbetslöshetsförsäkringens utformning och gränser. Egen arbetslöshet innebär både att man får konkret kunskap om försäkringens villkor och upplever de faktiska konsekvenserna av en ersättning som i bästa fall motsvarar 80 procent av en tidigare lön. I många fall ligger det fastställda takbeloppet, grunden för beräkning av ersättning, betydligt under den tidigare lönen.

Även den upplevda risken för att i framtiden bli arbetslös kan förväntas ha betydelse för inställningen till arbetslöshetsförsäkringens regler och gränser. Därför kommer också den aspekten att beaktas. Jag kommer också att undersöka betydelsen av att arbetslösheten drabbar någon annan inom den nära familjen eller bekantskapskretsen. Det är rimligt anta att den kunskapen gör att attityderna blir generösare.

Analysen kommer också att inkludera faktorerna kön, ålder, socioekonomisk position samt kunskap om de ekonomiska villkoren i arbetslöshetsförsäkringen. En första fråga är om vi kan förvänta oss skillnader mellan mäns och kvinnors attityder. I tidigare svenska opinionsundersökningar har könsskillnader framkommit rörande åsikter om socialförsäkringarna. Män har visat sig mindre benägna än kvinnor att bejaka välfärdsstatens omkostnader och samtidigt mer fallna åt att befara missbruk av försäkringssystemen (Svallfors 1996, 1998). En hypotes här är att motsvarande åsiktsskillnader mellan könen rörande såväl ersättningsnivån som arbetsmarknadspolitiska åtgärder ska framträda.

Det är oklart vad ålder kan betyda i detta sammanhang. Tidigare forskning har till exempel visat att yngre människor har en toleranter inställning till arbetslöshet än äldre personer och finner den mindre skambelagd (Furnham 1982; Rantakeisu m fl 1997). Detta gör det i sin tur troligt att de är mer frikostiga i sin inställning till arbetslöshetsförsäkringens villkor. Våra egna tidigare analyser pekar emellertid inte entydigt i den riktningen (jfr Furåker & Blomsterberg 2003). Vi fann bland annat yngre människor vara mer benägna att se arbetslöshet som beroende på individerna själva snarare än på bristen på jobb över huvud taget. Mot den bakgrunden blir det

intressant att se vad ålder kommer att betyda för de attityder som diskuteras här.

Socioekonomisk position syftar på om individen är okvalificerad arbetare, kvalificerad arbetare, lägre tjänsteman, tjänsteman på mellannivå, högre tjänsteman, företagare eller befinner sig utanför arbetskraften. Tidigare svensk forskning har visat att arbetare generellt är mer positiva till välfärdsstatliga arrangemang än andra kategorier samtidigt som de kan uppvisa mer misstänksamhet rörande missbruk av socialförsäkringar (Svallfors 1999). Man kan här förvänta sig resultat i linje med detta.

Ytterligare en variabel, kunskap om arbetslöshetsförsäkringens kontantbelopp, har införts i analysen rörande förslaget om sänkning av nivån i arbetslöshetsförsäkringens kontantbelopp. Skälet är att man kan förvänta sig att de som har sådan kunskap kan förväntas vara mindre benägna att instämna i förslaget.

Material och metod

Det datamaterial som utgör underlag för den här artikeln samlades in i en telefonenkät rörande attityder till arbetslöshetsförsäkringen.¹ Undersökningen genomfördes i form av tilläggsfrågor till SCB:s arbetskraftsundersökning i maj år 2000. Frågorna ställdes till ett slumpmässigt urval av AKU-

1. Undersökningen utgjorde en del i ett större projekt vid Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, kallat *Människors uppfattningar och inställning i arbetsmarknadsfrågor*, finansierat av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS). Flera artiklar liksom en forskningsrapport har tidigare publicerats från projektet (Blomsterberg 2005; Furåker & Blomsterberg 2003; Gustafson 2003, 2004; Soidre 2001, 2004). Bengt Furåker och Tomas Berglund har bidragit med värdefulla synpunkter på denna artikel.

urvalet i åldern 16–64 år. De besvarades av drygt 1 800 personer vilket motsvarar en svarsfrekvens på 67 procent. Inga större skillnader i åldersfördelning mellan dem som svarade och dem som inte svarade framkom vid bortfallsanalysen. Det blev dock ett något större bortfall bland män än bland kvinnor.

I ett första steg ska jag nu redovisa och analysera människors inställning till det tidigare presenterade förslaget om sänkning av ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen efter en viss tids arbetslöshet. I nästa steg studeras respondenternas inställning till vad som bör hända vid utförsäkring. Frågan gäller om arbetslösa då ska erbjudas arbete, omskolning, förlängning av ersättningen, socialbidrag eller förtidspension (om de är 55 år fyllda). Efter de inledande beskrivningarna av resultaten görs analyser i form av logistiska regressioner där olika faktorer som kan förklara variationer i attityderna undersöks.

Analys I – Attityder till föreslagen sänkning av arbetslöshetsersättningen

Vi ska som sagt börja med att undersöka stödet för förslaget att sänka ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen. Den fråga i enkäten som ska användas lyder:

Det har framförts förslag att ersättningsnivån i a-kassan skall sänkas efter viss

tids arbetslöshet. Tycker du att ett sådant förslag är mycket bra, ganska bra, ganska dåligt eller mycket dåligt?

Svarsalternativen har i den följande framställningen dikotomiserats till ”mycket eller ganska bra” respektive ”ganska eller mycket dåligt”. I *tabell 1* visas resultaten fördelade på grupper med olika erfarenhet av arbetslöshet.

Förslaget om sänkning i ersättningsnivån efter en viss tid stöds endast av en knapp tredjedel av hela undersökningsgruppen. Personer med pågående arbetslöshet är (inte förvånande) mest negativa till förslaget. Drygt fyra femtedelar av dem anser att det är ganska eller mycket dåligt. Då den egna arbetslösheterfarenheten ligger längre bakåt i tiden (i detta fall upp till tio år) anser 70 procent att förslaget är ganska eller mycket dåligt; en skillnad på drygt tio procentenheter i förhållande till dem som var arbetslösa då frågan ställdes. Det är emellertid värt att notera att även av dem utan erfarenhet av arbetslöshet anser två tredjedelar att förslaget om sänkning är ganska eller mycket dåligt.

Med hjälp av logistisk regression, *tabell 2*, kontrollerar jag om skillnaderna i åsikter mellan dem med och utan erfarenhet av arbetslöshet kvarstår vid kontroll för andra oberoende variabler. En variabel som då lagts till rör bedömningen av ens egen framtida arbetslöshetsrisk och en annan handlar om erfarenhet av arbetslöshet i

Tabell 1. Inställningar till förslaget om sänkning i ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen efter viss tid samt erfarenhet av egen arbetslöshet. Procent. Antal inom parentes.

	Egen arbetslösheterfarenhet			
	Pågående	Tidigare	Ingen	Totalt
Anser att förslaget är				
...mycket eller ganska bra	19	30	33	31
...ganska eller mycket dåligt	81	70	67	69
n =	(78)	(525)	(1 089)	(1 692)

familjen eller bland vänner. I tabellen ingår bakgrundsvariablerna kön, ålder och socioekonomisk position. I modell 2 omfattar

Tabell 2. Relativa effekter på oddset att anse att sänkning av ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen efter en viss tid är mycket eller ganska bra. Logistisk regression.

	Modell 1	Modell 2
<i>Egen erfarenhet av arbetslöshet</i>		
Pågående	0,30***	0,33**
Tidigare	0,77*	0,82
Ingen (ref)		
<i>Sannolik framtida egen arbetslöshet</i>		
Sannolikt	0,73*	0,74*
Osannolikt (ref)		
<i>Erfarenhet av arbetslöshet i familjen</i>		
Ja	0,83	0,84
Nej (ref)		
<i>Erfarenhet av arbetslöshet bland vänner</i>		
Ja	1,09	1,12
Nej (ref)		
<i>Kön</i>		
Man	1,38***	1,41***
Kvinna (ref)		
<i>Ålder</i>		
16–24	6,44****	5,92****
25–34	3,64****	3,65****
35–54	1,63***	1,62**
55–64 (ref)		
<i>Socioekonomisk position</i>		
Okvalificerad arbetare	0,66**	0,65**
Kvalificerad arbetare	0,57**	0,57**
Lägre tjänsteman	0,85	0,82
Tjänsteman på mellannivå	0,91	0,90
Högre tjänsteman (ref)		
Företagare	1,57*	1,49
Ej i arbetskraften	0,87	0,85
<i>Kunskap om ekonomiska villkor</i>		
Nivå		0,77**
Maxnivå		0,65
Nivå och maxbelopp		0,56**
Ingen kunskap (ref)		
n =	1 539	1 539

Signifikansnivåer: * $p < 0,10$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$; **** $p < 0,001$.

regressionsanalysen även en variabel som mäter individens kunskap om arbetslöshetsförsäkringen. Den har konstruerats utifrån svaren på frågor rörande ersättningsnivå och maxbelopp i försäkringen och urskiljer fyra kategorier: de som kände till både ersättningsnivån och maxbeloppet, de som enbart kände till ersättningsnivån, de som enbart kände till maxbeloppet samt de som var helt okunniga (se även Gustafson 2004, s 37). Variabeln har tillförts analysen för att undersöka vilken relativ effekt faktisk kunskap om arbetslöshetsförsäkringens ekonomiska villkor har på attityder till sänkt ersättningsnivå.

Regressionsanalyserna visar klart signifikanta utslag för flera variabler. Oddset att de med pågående och tidigare egen erfarenhet av arbetslöshet liksom de som bedömer det sannolikt med framtida arbetslöshet skulle stödja förslaget är mycket lägre än för dem som saknar sådan erfarenhet. Vi får däremot inga signifikanta utslag för erfarenhet av arbetslöshet i familjen eller bland vänner. Med avseende på kön framträder signifikanta skillnader då män visar större benägenhet att tycka förslaget är bra än kvinnor. Vidare framkommer att yngre personer är klart mer benägna att anse förslaget om sänkning vara mycket eller ganska bra; stödet för förslaget avtar med stigande ålder. Gustafson (2004, s 33) konstaterade att den grupp som hade minst kunskap om nivån i arbetslöshetsersättningen var just de yngsta. Bland de yngsta (16–24-åringarna) är lite drygt hälften positiva till förslaget. Vi kan anta att stödet för sänkningen till viss del återspeglar bristande kunskap om faktiska förhållanden. En annan aspekt är hur man förklarar arbetslöshetsfenomenet. Att de yngre åldersgrupperna är mer benägna att lägga skulden för arbetslösheten på individerna själva snarare än att se denna

som beroende av för få arbetstillfällen har tidigare konstaterats (Furåker & Blomsterberg 2003, s 197; Gustafson 2003, s 85). Resonemanget tyder på att de yngre har större tilltro till den i inledningen refererade söketeorins antaganden om samband mellan ersättningsnivåer och sökfrekvenser.

Bland de socioekonomiska kategorierna finner vi att endast företagen är mer benägna att bedöma förslaget positivt än referenskategorin högre tjänstemän medan resultaten starkt signifikant går i motsatt riktning för kategorierna kvalificerade respektive okvalificerade arbetare. Gustafson (2004, s 33) fann i sin undersökning beträffande fördelningen av kunskaper om ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen att okvalificerade arbetare, företagare och de ej sysselsatta var de som hade minst kunskap.

I modell två har som nämnts kunskapsvariabeln tillförts de övriga. Vi finner där att kunskap om nivå i försäkringen och om nivå kombinerat med maxbelopp ger en signifikant negativ effekt på inställningen till förslaget att sänka ersättningsnivån.

Hypotesen att arbetslöshetserfarenhet har betydelse för inställningen till en föreslagna sänkning har bekräftats, men det har även framgått att kön, ålder och socioekonomisk position har effekter. Yngre sympatiserar med förslaget i större utsträckning än äldre. Kanske kan det förklaras av att deras dittillsvarande inkomster ligger mera i nivå med vad ersättningen ger. De upplever troligen att sänkningen har mindre betydelse för den personliga ekonomin. Det kan också vara så att de anser att skillnaden mellan arbetsinkomst och ersättning från arbetslöshetskassa kan vara större. Att både okvalificerade och kvalificerade arbetare uppvisar lågt stöd för förslaget torde ha samband med deras aktuella lönenivå och

att en lägre ersättning skulle innebära en markant standardsänkning.

Analys II – Attityder till åtgärder efter maximal period

I den andra delen av analysen ska jag behandla svaren rörande frågeställningar om vad som enligt de tillfrågade bör hända individen då risk för utförsäkring närmar sig, det vill säga då den maximala tiden för kontantstöd uppnås. Här angavs flera påståenden som vid intervjun sades åter spegla en del av den allmänna debatten om arbetslöshetsförsäkringar. I enkäten gavs flera påståenden vilka respondenterna ombads ta ställning till. Följande alternativ formulerades:

Efter en maximal period med a-kassa bör man kunna få förlängning om man inte fått ett "vanligt" arbete, (det vill säga arbete på den reguljära arbetsmarknaden).

Efter en maximal period med a-kassa bör man kunna få någon form av svarsalternativ om man inte fått ett "vanligt" arbete.

Efter en maximal period med a-kassa bör man kunna få omskolning eller vidareutbildning om man inte fått ett "vanligt" arbete.

Efter en maximal period med a-kassa bör man kunna få socialbidrag om man inte fått ett "vanligt" arbete.

Efter en maximal period med a-kassa bör den som fyllt 55 år och inte fått ett "vanligt" arbete kunna få förtidspension

De svarsalternativ som angavs i formuläret var instämmer helt, instämmer delvis, tar delvis avstånd samt tar helt avstånd. Svares-

alternativen har dikotomiserats så att de svar som betecknar alternativet instämmer helt utgör en kategori, medan den andra kategorin innehåller de andra tre svarsalternativen, det vill säga de som instämmer delvis, de som delvis tar avstånd och de som helt tar avstånd. Genom dikotomiseringen särskiljs de som utan någon som helst tvekan instämmer i påståendena ifrån dem som valt de svarsalternativ som innebär avståndstagande.

I *tabell 3* presenteras andelar som instämmer helt i de presenterade påståendena med en uppdelning av de svarande efter arbetslöshetserfarenhet.

Förslaget att den som riskerar utförsäkring ska få någon form av sysselsättningsåtgärd ges ett mycket högt stöd. Det är i det närmaste fyra femtedelar som instämmer helt i påståendet. I förslaget att en a-kasseperiod bör kunna följas av omskolning instämmer över tre fjärdedelar och starkast stöd ger de med pågående arbetslöshet. Vi ser således ett starkt stöd för de båda åtgärdsförslagen inom ramarna för den aktiva arbetsmarknadspolitiken verktyg.

När det gäller påståendet om förlängning av ersättningstiden stöder en majoritet av hela undersökningsgruppen förslaget. De med pågående arbetslöshet visar det star-

kaste stödet; i det närmaste tre fjärdedelar instämmer helt i förslaget. Det är marginell skillnad mellan dem som har tidigare erfarenhet och dem som aldrig varit arbetslösa. Stödet för det här förslaget är dock betydligt mindre än det stöd som gavs de aktiva åtgärderna sysselsättning respektive omskolning.

Socialbidragsalternativet får det lägsta stödet. Totalt är det endast 35 procent av undersökningspopulationen som instämmer helt. Allra lägst stöd ger de som aldrig varit arbetslösa. Av dem med pågående arbetslöshet anser visserligen nästan hälften att socialbidrag borde kunna erbjudas vid ersättningsperiodens slut, men det är ändå i förhållande till de andra förslagen få som instämmer helt. Socialbidrag ses uppenbarligen av många som ett mindre önskvärt alternativ. Här torde såväl den faktiska kunskapen om socialbidragsnormen och den ekonomiska nivå som erbjuds där som den allmänna attityden till socialbidragsberoende påverka resultatet.

Nästan två tredjedelar av dem med nuvarande eller tidigare arbetslöshetserfarenhet instämmer helt i att de som fyllt 55 år och inte har fått ett "vanligt arbete" bör få förtidspension. Av dem som inte har den erfarenheten är det ändå över hälften som

Tabell 3. Andel personer som instämmer helt i påståenden om vad som bör inträffa efter en maximal period med arbetslöshetskassa. Fördelning efter arbetslöshetserfarenhet. Procent. Antal inom parentes.

Efter en maximal period med arbetslöshetskassa bör man, om man inte fått ett vanligt arbete, kunna få ...	Egen arbetslöshetserfarenhet			
	Pågående	Tidigare	Ingen	Totalt
Sysselsättningsåtgärd	78 (80)	79 (486)	79 (1 117)	79 (1 683)
Omskolning	80 (81)	76 (537)	78 (1 145)	77 (1 763)
Förlängning	73 (81)	60 (527)	59 (1 122)	60 (1 730)
Socialbidrag	48 (75)	35 (518)	34 (1 090)	35 (1 683)
Förtidspension	65 (79)	62 (520)	56 (1 122)	58 (1 721)

anser att förtidspension borde gälla för de äldre. Sammantaget ges de aktiva åtgärderna betydligt högre stöd än de passiva.

I likhet med hur variabeln rörande förslaget om lägre ersättning i arbetslöshetsförsäkringen efter viss tid behandlades ska jag här med logistisk regression närmare undersöka om skillnaderna rörande förslagen om vad som bör följa efter en maximal period med ersättning från arbetslöshetskassa kvarstår och vilka faktorer som förklarar even-

tuella variationer. Regressionsanalyserna visas i *tabell 4*.

Arbetslöshetserfarenhetens inverkan på attityderna framkommer allra tydligast vid förslaget om förlängning av försäkringen och allra högsta oddset har de med pågående arbetslöshet; det är mer än fyra gånger så högt som referensgruppens. Pågående arbetslöshet ger starkt positivt och signifikant utslag i ytterligare ett fall, nämligen vid socialbidrag. Däremot ger

Tabell 4. Relativa effekter på oddset att instämma helt i påståenden om vad som bör följa efter maximal period med a-kasseersättning om man inte fått arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Logistisk regression.

	Sysselsättningsåtgärd	Omskolning	Förlängning av försäkringen	Socialbidrag	Förtidspension
<i>Egen erfarenhet av arbetslöshet</i>					
Pågående	0,88	1,27	4,03****	1,87**	1,60
Tidigare	1,05	0,86	1,10	1,12	1,09
Ingen (ref)					
<i>Sannolik framtida egen arbetslöshet</i>					
Sannolikt	1,01	1,44*	1,45**	1,59***	1,44**
Osannolikt (ref)					
<i>Erfarenhet av arbetslöshet i familjen</i>					
Ja	1,27*	1,44***	1,16	0,95	1,09
Nej (ref)					
<i>Erfarenhet av arbetslöshet bland vänner</i>					
Ja	0,83	0,91	0,97	0,74**	1,00
Nej (ref)					
<i>Kön</i>					
Man	0,83	0,90	0,97	1,37***	0,78
Kvinna (ref)					
<i>Ålder</i>					
16–24	0,80	0,90	0,35****	0,60**	1,05
25–34	1,25	1,05	0,41****	0,63**	0,95
35–54	1,57**	1,40*	0,73*	0,86	0,83
55–64 (ref)					
<i>Socioekonomisk position</i>					
Okvalificerad arbetare	1,60**	1,40	1,63**	1,21	2,23****
Kvalificerad arbetare	1,50	1,56*	1,62**	0,94	2,11****
Lägre tjänsteman	1,60*	1,21	1,45*	1,03	1,33
Tjänsteman på mellannivå	1,09	0,96	1,50**	0,80	0,98
Högre tjänsteman (ref)					
Företagare	1,26	1,37	1,10	0,70	1,14
Ej i arbetskraften	1,45*	1,25	1,58*	1,10	1,26
n =	1 530	1 606	1 578	1 535	1 571

Signifikansnivåer: * p<0,10; **p<0,05; *** p<0,01; **** p<0,001

variabeln inget klart utslag beträffande sysselsättning och omskolning. Om man bedömt risken för framtida arbetslöshet som sannolik är oddsen för att instämma helt i samtliga förslag utom för påståendet om sysselsättningsåtgärd signifikant högre än referensgruppens.

”Erfarenhet av arbetslöshet i familjen” ger signifikant högre odds i positiv riktning i två fall: sysselsättningsåtgärd och omskolning. När det gäller erfarenhet av arbetslöshet bland vänner finns endast ett signifikant utslag och det avser alternativet socialbidrag, där oddsen att instämma helt är lägre än referensgruppens.

Socialbidrag är det enda alternativ där vi kan observera signifikant skillnad mellan könen. Män är i högre grad än kvinnor positivt inställda till socialbidrag som utväg vid ersättningsperiodens slut.

Ålder har i vissa fall stor betydelse för attityderna till de olika alternativen. De lägsta oddsen för att instämma helt återfinns i de yngre åldersgrupperna och allra lägst i den yngsta. Med avseende på alternativen sysselsättningsåtgärd och omskolning är det framförallt åldersgruppen 35–54 år som instämmer helt. Beträffande socialbidrag är de båda yngre åldersgrupperna minst benägna att hålla med om påståendet. Ålder tycks inte påverka attityderna till alternativet förtidspension.

För den sista variabeln i tabellen, yrkestillhörighet, finner vi att kategorierna okvalificerad arbetare, lägre tjänsteman och personer ej i arbetskraften är mest benägna att instämma helt i att arbetslösa vid försäkringsperiodens slut ska erbjudas sysselsättningsåtgärd. Ifråga om omskolningsalternativet får vi ett liknande utfall endast för kvalificerade arbetare. När det gäller förslaget om förlängning av försäkringen ligger oddsen för att helt hålla med

betydligt över referensvärdet såväl bland arbetarna som bland lägre tjänstemän och tjänstemän på mellannivå. Detsamma gäller kategorin ej i arbetskraften. Beträffande förtidspension är det arbetarkategorierna som är mest positivt inställda.

Sammanfattningsvis visar de multivariata analyserna att pågående arbetslöshet gör respondenterna mer benägna att instämma i förslagen om förlängning av försäkringen respektive att socialbidrag ska erbjudas. Bedömningen sannolik framtida arbetslöshet ger motsvarande effekter med avseende på såväl förlängning av försäkringen som omskolning, socialbidrag och förtidspension. Variabeln erfarenhet av arbetslöshet i familjen ger signifikanta utslag när det gäller inställningen till sysselsättningsåtgärd och omskolning, medan variabeln erfarenhet av arbetslöshet bland vänner bara har betydelse ifråga om socialbidrag.

Det finns en signifikant könsskillnad endast på en punkt, nämligen beträffande socialbidrag. Däremot framträder flera tydliga ålderskillnader. De tre yngsta åldersgrupperna visade sig vara särskilt negativa till alternativet förlängning av försäkringen och detsamma gäller för de två yngsta grupperna även ifråga om socialbidrag. Mellangruppen, 35–54-åringarna, framstår som mest inriktade på att stödja sysselsättningsåtgärder och omskolning.

Också socioekonomisk position har betydelse. Alternativet förlängning av försäkringen har starkast stöd bland arbetare och tjänstemän på lägre nivå och mellannivå liksom bland personer utanför arbetskraften. Ifråga om sysselsättningsåtgärd ligger stödet främst hos okvalificerade arbetare, lägre tjänstemän och personer utanför arbetskraften och för omskolning hos kategorin kvalificerad arbetare. Förslaget att utförsäkrade personer över 55 år ska få förtidspension

är något som framförallt både okvalificerade och kvalificerade arbetare ställer sig bakom.

Sammanfattande avslutning

Jag har i den här artikeln analyserat människors attityder i frågor som har att göra med vissa villkor i arbetslöshetsförsäkringen. Två aspekter har behandlats. Den ena gäller frågan om sänkt ersättningsnivå i arbetslöshetskassa efter viss tids arbetslöshet. När den undersökning som jag här grundar mig på genomfördes fanns ett förslag och en diskussion om en sådan förändring. Förslaget byggde på att ersättningsnivån är viktig för sökaktiviteten; enligt sökteorin utgör en sänkt sådan nivå ett incitament för människor att aktivt söka arbete. Den andra frågan som artikeln tar upp handlar om vad som ska hända när man blivit utförsäkrad från arbetslöshetskassan. Respondenterna i undersökningen fick ta ställning till ett antal alternativ, dels sysselsättning och omskolning (två åtgärder som hör hemma inom den aktiva arbetsmarknadspolitiken), dels förlängning av försäkringsperioden, socialbidrag och förtidspension (tre åtgärder som kan inräknas under vad som brukar kallas kontantlinjen).

Analyserna visar att stödet för en förslagen förändring om sänkning av ersättningsbeloppen i arbetslöshetsförsäkringen var mycket svagt; snarare kan vi konstatera att det fanns starkt motstånd. Ett grundläggande antagande var att erfarenhet av arbetslöshet skulle ha inverkan på de attityder som framkom och detta antagande fick en hel del stöd i undersökningen. Framför allt tycks egen pågående arbetslöshet göra människor mindre benägna att instämma i förslaget om en sänkning av ersättningsnivån när den arbetslöse gått utan arbete en tid.

I den andra frågan, om vad som ska hända vid utförsäkring, finner vi en övervägande positiv inställning till sysselsättningsåtgärder och omskolning. Förlängning av försäkringsperioden och förtidspensionering av äldre (+55) är åtgärder som också har ganska starkt stöd i befolkningen. Där emot är socialbidrag ett mindre attraktivt alternativ; det är bara en tredjedel som helt sympatiserar med att sådant bör utgå vid utförsäkring. Egen pågående arbetslöshet verkar göra människor mer positivt inställda enbart till två av lösningarna: förlängning av försäkringsperioden och socialbidrag. Den arbetslöshetsdimension som verkar ha störst betydelse är bedömningen att man sannolikt kommer att bli arbetslös i framtiden. En sådan bedömning gör respondenterna mer positiva till alla förslagen till åtgärder utom förslaget om sysselsättningsåtgärd. Samtidigt finns det en del tydliga skillnader i åsikter som kan härledas till andra sociala bakgrundsfaktorer såsom kön, ålder och socioekonomisk position.

Den här undersökningen rörande attityder till arbetslöshetsförsäkringen pekar på ett starkt stöd för aktiva åtgärder av det slag som den aktiva arbetsmarknadspolitiken erbjuder. De resultat som framkommit tyder på att politiken med aktiva åtgärder, det vill säga arbete eller utbildning för de arbetslösa, är väl förankrad i befolkningen. Förslaget med sökteorin som utgångspunkt för att sänka ersättningsnivån i arbetslöshetsförsäkringen är däremot inte populärt eller, rättare sagt, var det i varje fall inte år 2000.

Referenser

- Blomsterberg M (2005) "Arbetslöshetsförsäkringens regelverk – attityder och tillämpningar" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 11, nr 3, s 157–170.

- Carling K, Edin P-A, Harkman A & Holmlund B (1996) "Unemployment Duration, Unemployment Benefits, and Labor Market Programs in Sweden" *Journal of Public Economics*, 59, s 313–334.
- DS 1999:58 *Kontrakt för arbete. Rättvisa och tydliga regler i arbetslöshetsförsäkringen*. Fakta Info Direkt, Stockholm.
- Elmeskov J J P M & Scarpetta S (1998) "Key Lessons for Labour Market Reforms: Evidence from OECD Countries' Experiences" *Swedish Economic Policy Review*, 5, s 205–252.
- Forslund A (1999) "Brott och Straff – Om incitamenten i arbetslöshetsförsäkringen" i Ds 1999:58 *Kontrakt för arbete. Rättvisa och tydliga regler i arbetslöshetsförsäkringen*. Bilagedel, Fakta Info Direkt, Stockholm.
- Furnham A (1982) "Explanations for Unemployment in Britain" *European Journal of Social Psychology*, 12(4), s 335–352.
- Furåker B & Blomsterberg M (2002) "Arbetsmarknadspolitik" i Hansen L & Orban P (red) *Arbetslivet*. Studentlitteratur, Lund.
- Furåker B & Blomsterberg M (2003) "Attitudes towards the Unemployed. An Analysis of Swedish Survey Data" *International Journal of Social Welfare*, vol 12, nr 3.
- Gustafson P (2003) *Arbetslöshetsförsäkringen och de arbetslösa. Resultat från en attitydundersökning*. Forskningsrapport nr 128, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Gustafson P (2004) "Människors kunskap om arbetslöshetsersättningen" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 10, nr 1, s 27–41.
- Hadenius A (1986) *A Crisis of the Welfare State? Opinions about Taxes and Public Expenditure in Sweden*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Holmlund B (1999) "Arbetslöshetsförsäkringens effekter" i Ds 1999:58 *Kontrakt för arbete. Rättvisa och tydliga regler i arbetslöshetsförsäkringen*. Bilagedel, Fakta Info Direkt, Stockholm.
- Jabet K & Pettersson L-O (1999) "Attityder till arbetslöshet" i Ds 1999:58 *Kontrakt för arbete. Rättvisa och tydliga regler i arbetslöshetsförsäkringen*. Bilagedel, Fakta Info Direkt, Stockholm.
- Layard R, Nickell S & Jackman R (1991) *Unemployment, Macroeconomic Performance and the Labour Market*. Oxford University Press, Oxford och New York.
- Nickell S & Layard R (1997) "Labour Market Institutions and Economic Performance" Institute of Economics and Statistics Discussion Paper No 23, Oxford University.
- Näringsdepartementet (2000) *En rättvisare och tydligare arbetslöshetsförsäkring. Faktablad till proposition 1999/2000:139*. Näringsdepartementet Stockholm.
- OECD *Employment Outlook*. 1991, 1994, OECD, Paris.
- Prop 1999/2000:139 *En rättvisare och tydligare arbetslöshetsförsäkring*.
- Rantakeisu U, Starrin B & Hagquist C (1997) "Unemployment, Shame and Ill Health: An Exploratory Study" *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 6(1), s 13–23.
- SFS 1997:238 *Lag om arbetslöshetsförsäkring*.
- Soidre T (2001) "Arbetslöshetsrisk och inställning till arbetslöshetskassans regler" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, årg 7 nr 4, s 255–269.
- Soidre T (2004) "Unemployment Risks and Demands on Labour Market Flexibility: An Analysis of Attitudinal Patterns in Sweden" *International Journal of Social Welfare*, vol 13, nr 2.
- Svallfors S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi: Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Boréa, Umeå.
- Svallfors S (1998) "Kvinnors och mäns syn på välfärdsstaten" i Persson I & Wadensjö E (red) *Välfärdens genomsikte*. SOU 1998:3 Fritzes, Stockholm.
- Svallfors S (1999) *Mellan risk och tilltro: Opinionsstödet för en kollektiv välfärdspolitik*. Umeå Studies in Sociology nr 114, Sociologiska institutionen, Umeå universitet.